

УДК 94 (477) «18/19»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Олена СКЛЯРОВА

науковий співробітник відділу історичних студій НДІУ

Анотація. У статті розглядається українська політична публіцистика початку ХХ ст., в якій висвітлювалися питання соціально-економічних чинників визвольного руху, економічних основ української незалежності, захисту економічних інтересів української держави, напрямів діяльності в соціальній та господарській сферах.

Ключові слова: українська публіцистика, українська держава, національне визволення, суспільно-політичний.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ В УКРАИНСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ НАЧАЛА ХХ ВЕКА

Елена СКЛЯРОВА

научный сотрудник отдела исторических студий НИИУ

Аннотация. В статье рассматривается украинская политическая публицистика начала ХХ в., в которой освещались вопросы социально-экономических факторов освободительного движения, экономических основ украинской независимости, защиты экономических интересов украинского государства, направлений деятельности в социальной и хозяйственной сферах.

Ключевые слова: украинская публицистика, украинское государство, национальное освобождение, общественно-политический.

SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF NATIONAL LIBERATION IN THE EARLY 20TH CENTURY UKRAINIAN JOURNALISM

Olena SKLIAROVA

research officer of the Historical Studies Department of RIUS

Annotation. The article reviews the early 20th century Ukrainian political journalism which considered socio-economic factors of liberation movement, economic basis of independence of Ukraine, protection of economic interests of the Ukrainian state and also activities in social and economic spheres.

Key words: Ukrainian journalism, Ukrainian state, national liberation, socio-political.

Розглядаючи українську політичну публіцистику початку ХХ ст. (до 1917 р.) через призму соціально-економічних процесів, можна виділити ряд напрямків, що окреслюють досліджувану проблему. Це насамперед дискусійні теоретико-філософські питання щодо економічних підстав та соціальних чинників національно-визвольних рухів; питання захисту економічних інтересів українства через аналіз економічного стану українських земель у складі обох імперій та визначення напрямків міжнародного співробітництва в майбутньому; обґрунтування економічних основ української незалежності; накреслення напрямків діяльності в господарській та соціальній сферах у програмних документах та матеріалах тощо. Дослідження публіцистичної спадщини пропонується на прикладі доробку таких визначних представників української громадсько-політичної та наукової еліти, як І. Франко, М. Грушевський, С. Рудницький, Л. Цегельський, А. Жук, для яких соціально-економічні проблеми були в колі їх наукових зацікавлень або практичної діяльності. Це, на нашу думку, дає змогу виділити певні відмінності та закономірності в їхніх поглядах на поставлені проблеми з огляду на їхні політичні пріоритети. Саме на початку ХХ ст. вироблялись ідейні основи майбутнього національного державного будівництва, йшов пошук соціальної бази та засобів національної боротьби. Тому вивчення, узагальнення як теоретичного, так і практичного досвіду громадсько-політичних діячів, вчених, їхніх політико-публіцистичних праць, статей, документів національно-визвольного руху, які розглядають питання соціально-економічного розвитку,

є актуальними. Особливо в наш час, коли проголошення політичної незалежності не забезпечило політичної та економічної самостійності, а орієнтація економічного розвитку залежить і від зовнішньополітичних чинників.

Джерельну базу дослідження складають статті, замітки, збірки публіцистичних творів українських громадсько-політичних діячів, науковців: І. Франка, М. Грушевського, С. Рудницького, Л. Цегельського, А. Жука. Останніми роками з'явився ряд ґрунтовних досліджень суспільно-політичних поглядів українських мислителів і діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст., зокрема праці І. Гирича, В. Верстюка, А. Коцура, М. Кармазіної, В. Сарбея та ін., в яких частково розглядається і досліджувана нами проблема. Окрему групу складають дослідження з соціально-економічної історії України (С. Злупко, І. Фареній, О. Лисенко, Б. Шляхов та ін.). Праці Я. Таравської, С. Злупка, В. Левинського та ін. досліджують соціально-економічні погляди окремих діячів.

Характеризуючи соціально-економічне становище України наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., що була територіально поділена між Російською та Австро-Угорською імперіями, потрібно відзначити деякі особливості. Тут, як і в Західній Європі, відбувалися модернізаційні процеси, йшла індустріалізація та перебудова аграрного сектору. На українських землях у складі Російської імперії швидкими темпами розвивалися галузі важкої промисловості: залізорудна, вугільна, металургійна, машинобудівна. Наддніпрянина на початку ХХ ст. стала одним із головних індустріальних та сільськогосподарських центрів імперії. Що стосується етнічних українців, то

90% з них займалися хліборобством та добуванням сировини, 3,6% – задіяні в обробній промисловості, 5,5 % – у військовій та адміністративній сферах [7, с. 57]. Гостро стояла проблема малоземелля селян. Не розв'язала земельне питання і столипінська аграрна реформа, що була проведена без урахування українських історичних, ментальних особливостей. Економіка України була органічною частиною імперської та повністю інтегрована в російський ринок. У літературі відзначено нерівномірний розвиток українських губерній. Індустріально розвивалися Київська, Катеринославська, Таврійська і Херсонська губернії. Відбувалися зміни в соціальній структурі суспільства – з'явилося робітництво та буржуазія (переважно неукраїнського походження).

Західна Україна в економічному плані розвивалась значно повільніше. Більшість селян лишалася малоземельними, а значні зміни в аграрному господарстві відбулися лише на початку ХХ ст. Наслідком промислового перевороту в сільському господарстві було використання техніки, зміни в методах обробки землі. В обох імперіях частка українського капіталу лишалася низькою.

Такий стан господарства в українських частинах обох імперій спонукав українську інтелігенцію до висвітлення цієї тематики в науковій, публіцистичній літературі та до пошуків методів поліпшення життя українців. Визначаючи підстави національної самобутності, мислителі намагалися віднайти ті спільні інтереси, сфери суспільної діяльності, що зможуть об'єднати народ.

Л. Цегельський, український громадсько-політичний діяч, дипломат, журналіст, в історично-політичній розвідці

«Русь-Україна і Московщина» (1901) називає дві підстави окремішності: спільна бувальщина (традиції) та спільнота інтересів (господарських, культурних, політичних), а вирішальним чинником він вважав власне почування своєї окремішності від сусідів. Саме боротьба, на думку автора, за ці інтереси вела до утворення національних держав, а національна держава найкраще захищає «і підпирає всі інтереси даної нації» [8, с. 11].

Л. Цегельський розмежовує, керуючись цим визначенням, український і російський народи, показуючи різницю історичних традицій, економічних інтересів та культурних впливів. Роблячи історичний екскурс у XVII–XVIII ст., автор звинувачує Росію в економічному ослабленні українського народу, експлуатації українських природних ресурсів, витісненні представників українського етносу з сфери торгівлі, промислів та ін. Цікаво, що розвідка написана автором ще в 1901 р., з початком Першої світової війни на прохання «Союзу визволення України» була частково перероблена, доповнена та видана в 1916 р. під дещо зміненою назвою «Русь-Україна, а Московщина-Росія», враховуючи політичний досвід і різку зміну міжнародно-політичної ситуації з початком війни. Л. Цегельський помітно трансформував свої думки щодо особливостей організації незалежної України. «Коли в 1901 р. трактувати всю українську справу з погляду історично обґрунтованої державності було новою, а для декого взагалі дивиною, – пише він, – то сьогодні, в час світової війни, яка висунула на світову арену, в тому числі й українське питання, ідея української державності як протиположності державності московській (а також польській) не лише є духовною власністю всіх свідомих

Українців, але й широкої європейської опінії...» [8, с. 15]. Зокрема, зі зміною політичних обставин Л. Цегельський називає Росію ворогом і закликає боротися до повної незалежності в майбутньому, не вказуючи, якою буде ця форма державності. Оцінюючи економічний стан тогочасної України, він зазначає: «Україна відживає і розцвітає» [8, с. 122]. Засадами утворення в майбутньому незалежної держави, на його думку, є демократизація Східної Європи, економічне «протипротивенство України з Московщиною», розвиток національної культури для селян і робітників, «упромисловлення України» [8, с. 123]. Соціальною базою цих перетворень Л. Цегельський називає селян, робітників, міщан. Велике значення він відводить розвитку промисловості, на відміну, наприклад, від С. Рудницького, який бачив державу лише хліборобською. В статтях «Польща і Москва», «Самостійна Україна» Л. Цегельський економічною основою для самостійного існування, що забезпечить ефективний розвиток, вважає таку: «... на українські землі припадає 33% виробництва зернових культур, 74% виплавки заліза, 70% видобутку вугілля у всій Росії» [3, с. 33–38]. Таким чином, важливим було бачення Л.Цегельським Російської імперії головним противником української незалежності, незважаючи на те, що думки автора формувалися під впливом неоднозначної ситуації, в якій опинились українські землі під час Першої світової війни. Він був прихильником демократичних перетворень у суспільстві, вважав економічний потенціал України достатнім для політичного розмежування з Росією та наголошував на необхідності економічної самостійності для здобуття незалежності.

І. Франко, співзасновник РУРП та НДП, автор значної кількості праць з історії економіки, соціально-економічних відносин у Галичині («Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» (1898), «Селянські страйки в Галичині» (1902) та ін.), у статті «Ukraina irredenta» (1895) (відповіді на працю Ю. Бачинського під такою самою назвою) розмірковує над питанням про вплив національних рухів на різні суспільні сфери, ставить питання про політичну самостійність українського народу: «Може прогрішуся проти матеріалістичного світогляду, коли скажу, що такі потреби так само як і потреби життя матеріального породжують великі історичні події. А раз відчута буде – у кого з національних, у кого з економічних причин – потреба політичної самостійності України, то справа ця ввійде на порядок дня політичного життя Європи і не зійде з нього, поки не здійсниться» [9, с. 78]. Спостерігаємо зміну поглядів І. Франка на філософсько-світоглядні питання щодо матеріальних та духовних чинників національно-визвольних рухів. До цього питання він буде повертатись у своїх роздумах неодноразово. Мислитель вважав політичну самостійність України можливою лише в майбутньому.

Для І. Франка була важливою і доля українських земель у Російській імперії. Щодо економічної самостійності, то, на його думку, вона взагалі неможлива без Росії через тісні економічні зв'язки. І. Франко писав: «... повна «відрубність» України від Росії означала б її економічний крах: «Політична самостійність можлива і в зв'язку з Росією, при федеральнім її устрою. До такого устрою пруть власне факти економічного життя, хоч би те, чого не хотів добачати

Ю. Бачинський, що промисли різних територій Росії доповнюють себе взаємно» [13, с. 391–392]. Отже, економічна інтегрованість українських земель, на думку І. Франка, була перешкодою на той час здобуття політичної незалежності.

У статті «Поза межами можливого» (1900) І. Франко, аналізуючи економічний матеріалізм К. Маркса, заперечував роль матеріальних відносин у розвитку національних рухів, «...розвій яких перший потопче і роздавить нас як сліпа машина». Розмірковуючи над проблемами національного відродження, вчений дійшов висновку, що саме духовний, а не матеріальний розвиток веде націю до самостійності: «...виплоджений т. зв. матеріалістичним світоглядом фаталізм, (твердження про залежність розвитку соціальних та політичних ідеалів від «продукційних відносин») належить сьогодні до категорії ...забобонів. Ми мусімо серцем почувати свій ідеал, розумом уявляти собі його». Соціальним ідеалом він вважає «ідеали і пориви європейської цивілізації» [11, с. 87]. Таким чином, спостерігаємо еволюцію поглядів автора на першопричини національних рухів. І. Франко-публіцист вважав духовні чинники, зміни в національній свідомості народу основними підставами прагнення до національної незалежності, бажав демократичних змін у суспільстві за зразком європейських держав. Доречно зазначити, що в своїх ранніх суспільно-економічних творах «Категоризм економічного соціалізму» (1878), «Основи суспільної економії» (1879) мислитель під впливом, за визначенням В. Левинського, марксистської теорії (це був період 1877–1883 рр.) доводив,

що економіка – основа розвитку суспільства [5]. В листі до О. Рошкевич від 20.X.1878 р. І. Франко писав: «Я переконаний, що економічний стан народу це головна підстава його життя, розвитку й поступу» [5, с. 21]. Пізніше під впливом М. Драгоманова його погляди змінюються від робітничого до селянського соціалізму (соціалістичного народництва) [5, с. 25]. І. Франко називав селян «основним елементом для радикалізму». Вихід із важкого економічного становища народу він бачив у кооперації та асоціації. Як публіцист в останні роки політичної діяльності, глибоко переймаючись проблемами українського національного руху, він заперечував марксистські соціал-демократичні ідеї, вважаючи їх «більшим ворогом, ніж російське самодержавство», та підтримував ідею національної незалежності [9, с. 85].

Важливою проблемою для постання та збереження української державності була геополітична орієнтація майбутньої української держави, зокрема її економічної політики. Примітними з цього приводу є погляди одного з визначних українських громадсько-політичних діячів, ідеологів українського визвольного руху початку ХХ ст., історика, голови Української Центральної Ради М. Грушевського, який, на думку деяких дослідників, зрушив «з мертвої точки аполітизму українську справу й завершив справу формування національної науки й наукового обґрунтування українського руху» [1, с. 421]. Аналізуючи політичні погляди, концепції та ідеї М. Грушевського, можна дійти висновку, що ідея національного самовизначення була провідною у всій його діяльності. Він був автором цілого ряду

наукових праць, збірників на соціально-економічні теми, визначив економічні чинники впливу на перебіг історичного процесу. В публіцистиці вчений намагався привернути увагу громадськості до проблем економіки, економічної теорії, з'ясовуючи роль і місце України у світовому співтоваристві. В збірниках «Хто такі українці і чого вони хочуть» (1917), «На порозі нової України» (1917–1918) (які не входять у хронологічні межі дослідження) М. Грушевський, на жаль, вже з початком революційних подій остаточно відмежовується від Росії і вказує на новий напрямок, в тому числі й економічної орієнтації – Західна Європа й Чорне море. В статті «Українство і питання дня» (1905) автор порівнює тогочасну ситуацію в підросійській Україні з ситуацією 1870–1880 рр., застерігає від розуміння національного руху лише як етнографічного й культурницького напрямів, яке має бути «перенесене вповні на ґрунт політичний і економічний» [2, с. 413]. Для національної ідеї, на думку автора, не досить самого українського слова, самої ідеї етнографічної народності. Не лише національна свідомість, національні почуття, історична пам'ять народу дадуть змогу боротися за самостійну державу, а й «економічні і господарські інтереси української території, її емансипації від державних центрів і від використання на інтереси, чужі українській території, чужі її раціональному розвоєві, культурному й економічному, її краєвій автономії й самоуправі», – підсумовував учений [2, с. 293]. Ті самі думки віднаходимо і в іншій замітці М. Грушевського «Конституційне питання і українство в Росії» (1905). Російське самодержавство, зазначав автор, не бачило України самостійною: «... як мало в них

не тільки України національної, але навіть України як області, з своїми географічними, економічними, культурними інтересами». Отже, М. Грушевський був переконаний у необхідності боротьби за політичну незалежність, яка захистить національні економічні інтереси та сприятиме економічному розвитку. Вчений у досліджуваній період був прихильником ідеології федералізму. Його збірник «З біжучої хвили» (1906) містить замітку «Аграрне питання» про одну з важливих і болючих тем для українського селянина. Автор уточнював, що вирішення аграрного питання навіть важливіше за проведення демократичних змін, зміни форми державного правління, боротьби за національні права. М. Грушевський висловлював сумніви щодо практичного проведення реформи та наявності «свобідних» земель. Це підтвердила практика – українців переселяли на вільні цілині землі російських губерній, де вони змушені були освоювати нові землі, часто не маючи на це достатніх коштів. Оскільки більшість етнічних українців були селянами, а поміщики, за небагатьма винятками, «елемент нам чужий, ворожий, чужонародний, антинаціональний», то реформа, на думку вченого, віддасть «українському народові-нації забране, заграбоване від нього, отже буде тим вигладжена до певної міри одна з історичних кривд» [2, с. 364]. Так М. Грушевський-історик оцінював можливі результати проведення аграрної реформи, яка, на його думку, найбільше торкалася інтересів етнічних українців.

У своєму ранньому творчому доробку, зокрема в публіцистиці, науково-популярних статтях, визначний український географ, вчений-енциклопедист,

засновник української соціально-економічної та політичної географії С. Рудницький досліджував питання нації, національного визволення, доводив самотність українського етносу, право самотійного розвитку в межах етнічної території, висловлював погляди на українську державність, а саме вплив географічного фактора на її становлення, проаналізував та визначив засади економічної самотійності майбутньої держави. Описуючи природні умови, територію, важливе місце він відводив соціально-економічним чинникам. У працях, написаних перед та в роки Першої світової війни, «Україна і українці», «Україна. Край і народ» (німецькою мовою), «Чому ми хочемо самотійної України» (1916), «Україна: земля і народ» (1916), «Україна з політично-географічного становища» (1916) С. Рудницький визначив Україну в етнічному, природному, культурному та економічному окресленнях. Першочерговим для вироблення суспільних орієнтацій учений вважав етнічний чинник, який разом з географічним впливає на ментальність народу. С. Рудницький, визначаючи окремі риси нації, мав своє, відмінне від інших, розуміння цього поняття та вважав її біологічним видом людини: «...гаразд і могутність народів більше залежить від біологічних, ніж від економічних чинників» [6, с. 24]. Дослідник детально вивчив склад української території, географічне розташування, визначив їхній вплив на формування нації, її економіку та стан господарських відносин. На його думку, природно-географічні чинники прямо чи опосередковано впливають на становлення української державності. Він підкреслював значення покладів корисних копалин для створення

«економіко-промислового потенціалу – бази державної незалежності». Мислитель відзначав, що імперські держави експлуатують українські природні запаси, яких має вистачити на подальше самотійне існування, дав наукову оцінку їх складу та кількості. Вважаючи сільське господарство основою суспільного господарства, С. Рудницький недооцінював розвиток промисловості, лишаючи Україні роль «житниці Європи». Він висловлював свої думки щодо розв'язання аграрного питання: наділення селян землею для ведення дрібного господарства, тому що «великі власники (в основному неукраїнського походження) ведуть грабіжницьку господарку» [6, с. 83]. Вчений був прихильником державної незалежності, державну самотійність вважав «одною конечною ціллю». Лише за цих умов, на думку С. Рудницького, український народ може розвинути всі «великі засоби рідної землі». Здобуття незалежності могло, на його думку, пройти в кілька етапів. Проміжною формою державності він вважав автономну республіку. Соціалістична орієнтація поглядів автора простежується і в таких питаннях, як суспільна власність на основні засоби виробництва – націоналізацію землі, підприємств, ресурсів та ін., які С. Рудницький бачив основою ведення господарства. Такі ж погляди він мав і на розвиток соціальної сфери: самоуправління територій (громад, земель), майнова, соціальна рівність усіх громадян. С. Рудницький вважав просвітництво селян, які будуть основою економічної могутності, можливим лише в самотійній Україні, і лише просвітництво навчить їх господарювати на землі. Вчений доводив, що промислова, як і фінансова, політика Росії спрямована

лише на розвиток сировинної бази на українських землях і що зі зміною політичного становища промисловість зможе задовольняти внутрішні потреби населення. С. Рудницький дав оцінку геополітичного становища українських земель та їх впливу на соціально-економічний розвиток. Вчений зазначав, що тільки зі знищенням культурного та політичного гноблення можливий вільний соціально-економічний розвиток. У своїх працях часу національно-визвольних змагань «Українська справа зі становища політичної географії» (1920), «Економічні основи Галицької державності» С. Рудницький орієнтував економіку України на Західну Європу, визначив важливість ролі України в світовій економічній системі, перспективу розвитку господарства в самостійній державі. Вчений прийшов до висновку, що «змагання українців за самостійну державу мають не лише національний, а й економічний підклад» [6, с. 198]. Таким чином, у своїх публіцистичних працях С. Рудницький на основі наукових досліджень з політичної економії, економічної географії, фізичної географії визначив економічну основу розвитку незалежної української держави, довів важливість досягнення незалежності для розвитку економіки, збереження економічного потенціалу, вказав напрямки економічної інтеграції, представив власну модель соціальної організації суспільства.

Широко висвітлювалася в публіцистиці і тема кооперації. Погляди на суспільну роль кооперації значно відрізнялися. Одним із прихильників кооперативного руху був І. Франко. Кооперативна ідея І. Франка – використання різних форм кооперації для полегшення становища народу (стаття «Як би нам

врятуватися»), «устроєння ... значнішого числа середніх господарств...на основі кооперації» [12, с. 119].

У числі організаторів національної кооперативної системи в Галичині (перебував там в еміграції) був А. Жук, громадсько-політичний діяч, один із творців української самостійницької думки, який визначив теоретичну та організаційну мету і роль коопераційної ідеї у національно-визвольному русі. Спочатку кооперативам він відводив роль «підготовки ґрунту для цілковитої заміни існуючого ладу» [12, с. 281]. Свої думки щодо ролі кооперативного руху у національних змаганнях А. Жук виклав у доповіді на просвітньо-економічному конгресі у Львові 1–2 лютого 1909 р. «Значення кооперації для нашого народу». Кооперація, на його думку, має відігравати роль організатора в процесі здобуття національної самостійності. Соціальною основою самостійної України він вважав міцного, економічно незалежного селянина. Відійшовши від марксистських поглядів, А. Жук підтримував ідею української незалежності.

У досліджуваний період українські громадсько-політичні діячі, науковці, незважаючи на відмінність у політичних поглядах, обґрунтували підстави економічної незалежності української держави, дали своє бачення демократичних змін у суспільстві та налагодження господарської сфери.

Таким чином, українська політична публіцистика є цінним джерелом для дослідження поглядів української політичної та наукової еліти на засоби та шляхи досягнення і збереження національної незалежності та державності і тому потребує подальших досліджень, особливо з огляду на сучасність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремність (середина XIX – початок XX ст.) / І. Гирич. – К.: Український письменник, 2014. – 494 с.
2. Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський. – Львів: Світ, 2002. – Т. 1. – 590 с.
3. Здоровега М. Лонгин Цегельський про роль української нації як суб'єкта державотворчого процесу / М. Здоровега // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – Вип. 25. – 2013. – С. 33–38.
4. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття) / С. Левенець. – К.: СтилоС, 2001. – 584 с.
5. Левинський В. Франко-економіст / В. Левинський. – Скrentон, 1957. – 116 с.
6. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / С. Рудницький. – Львів: Світ, 1994. – 416 с.
7. Солдатенко В. Ф. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій: монографія / В. Ф. Солдатенко, Т. А. Бевз та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 536 с.
8. Цегельський Л. Русь-Україна, а Московщина-Росія / Л. Цегельський. – Царгород, 1916. – 130 с.
9. Україна: антологія пам'яток державотворення, X – XX ст.: у 10 т. – К.: Основи, 2008. – Т. 7. – 704 с.
10. Україна XIX – поч. XXI ст.: цивілізаційний контекст пізнання / Юрій М. та ін. – К., Чернівці: Астон, 2012. – Кн. 2. – 695 с.
11. Українська суспільно-політична думка в 20 ст. – К.: Сучасність, 1983. – Т. 1. – 510 с.
12. Українські кооператори: іст. нарис. – Львів: Коопосвіта, 1999. – Кн.1. – 454 с.
13. Франко І. Вибрані твори: у 3-х т. / І. Франко. – Дрогобич: Коло, 2004. – Т. 3. – С. 391–392.

REFERENCES

1. HYRYCH, I. (2014) *Ukrainian Intellectuals and Political Separateness (the Middle of the 19th – Early 20th Centuries)*. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk, 494 p. [in Ukr.]
2. HRUSHEVSKYI, M. (2002) *Works: in 50 Vol.* Lviv: Svit. Vol. 1. 590 p. [in Ukr.]
3. ZDOROVEHA, M. (2013) Lonhyn Tsehelskyi about Role of the Ukrainian Nation as a Subject of State Building Process. In: *Ukrainian National Idea: Realities and Prospects of Development*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky Vol.25, pp.33 – 38. [in Ukr.]
4. LEVENETS, YU. (2001) *Theoretical and Methodological Foundations of Ukrainian Political Thought: The Problems of Establishment and Development (the Second Half of 19th – Early 20th Centuries)*. Kyiv: Stylos, 584 p. [in Ukr.]
5. LEVYNSKYI, V. (1957) *Franko Is an Economist*. Skrenton, 116 p. [in Ukr.]
6. RUDNYTSKYI, S.(1994) *Why Do We Want Independent Ukraine ?* Lviv: Svit, 416 p. [in Ukr.]
7. SOLDATENKO, V., Bevz, T. etc. (2009) *Social and Political Transformations in Ukraine: From Conceptions to Realities [monograph]*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 536 p. [in Ukr.]
8. TSEHEL'SKYI, L. (1916) *Rus is Ukraine and Muscovy is Russia*. Tsarhorod, 130 p. [in Ukr.]
9. *Ukraine: The Anthology of State Building Sites, X – XX Centuries: in 10 Volumes* (2008). Kyiv: Osnovy. Vol. 7, 704 p. [in Ukr.]
10. *Ukraine in the 19th – Early 21st Centuries: Civilization Context of Awareness* (2012). Kyiv, Chernivtsi: Aston, Book 2, 695 p. [in Ukr.]
11. *Ukrainian Social and Political Thought in the 20th Century* (1983). Kyiv: Suchasnist. Vol.1, 510 p. [in Ukr.]
12. *Ukrainian Cooperators: The Historical Outline* (1999). Lviv: Kooposvita., Book1, 454 p. [in Ukr.]
13. FRANKO, I. (2004) *Selected Works: In 3 volumes*. Drohobych: Kolo. Vol.3. p.391–392. [in Ukr.]

O. Skliarova

*Social and Economic Aspects of National Liberation
in the Early 20th Century Ukrainian Journalism*

Abstract

The article deals with political and journalistic works of M. Hrushevskyi, L. Tsehelskyi, I. Franko, S. Rudnytskyi, A. Zhuk. The author emphasized the importance of the research and traced its connection with modern times. The article considers the following problems: theoretical and philosophical issues of liberation movement; protection of economic interests of Ukrainians; defining directions of international cooperation; substantiation of economic basis of independence of Ukraine; social and economic model of the future. The attitude of the representatives of the Ukrainian elite towards the problems of political independence and autonomy is examined. The author presented a brief review of socio-economic development of Ukrainian lands. It was found that L. Tsehelskyi supported democratic reforms in the society and considered the economic potential of Ukraine to be sufficient for political demarcation with Russia, also he emphasized that Ukraine should have economic autonomy to gain its independence. The early works of I. Franko are considered and the impact of K. Marx on formation of his worldview is examined. The author traced the changes of Franko's opinion on the importance of mental factors in national movement. The political views of M. Hrushevskyi were analyzed as well as his position concerning directions of international economic policy, protection of economic interests, factors for a sustainable economic development. The views of S. Rudnytskyi on principles of independent economic of the future Ukrainian state were considered. The researcher studied in detail the structure of Ukrainian territory, its geographical position and determined their influence on the formation of nation, its economy and state of business relationship. Rudnytskyi revealed his vision of the impact of environmental conditions on formation of the Ukrainian statehood. A. Zhuk's views on role of cooperatives in the formation of independent Ukrainian state were researched. The author emphasized the importance and the relevance of the research for modern times.

І. Франко називав селян «основним елементом для радикалізму». Вихід із важкого економічного становища народу він бачив у кооперації та асоціації. Як публіцист в останні роки політичної діяльності, глибоко переймаючись проблемами українського національного руху, він заперечував марксистські соціал-демократичні ідеї, вважаючи їх «більшим ворогом, ніж російське самодержавство», та підтримував ідею національної незалежності.